

Лазаренко Н.І., Білоус В.С. Безбар'єрні знання та інформаційно-бібліотечні ресурси – вимога сьогодення. *Бібліотеки, архіви, музеї в умовах війни: XXVII Всеукраїнська онлайн науково-практична конференція «Короленківські читання», 24-25 жовтня 2024 р. / Харківська державна наукова бібліотека ім. В.Г. Короленка. Харків, 2024.*

УДК 027.7:002.1-028.27):376-056.2/.3

Лазаренко Наталія Іванівна,

ректор,

Вінницький державний педагогічний

університету імені Михайла Коцюбинського

Україна, м. Вінниця

Білоус Валентина Степанівна,

директор бібліотеки,

Вінницький державний педагогічний

університету імені Михайла Коцюбинського

Україна, м. Вінниця

Безбар'єрні знання та інформаційно-бібліотечні ресурси – вимога сьогодення

Анотація. У статті висвітлено важливість безбар'єрних знань та інформаційно-бібліотечних ресурсів і послуг. Підкреслено роль бібліотеки у питанні формування сприятливого безбар'єрного інформаційно-комунікативного середовища для різних категорій користувачів, зокрема людей з особливими освітніми потребами. Обґрунтовано необхідність цифровізації інформаційних ресурсів. Наведено досвід бібліотеки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського щодо формування інклюзивної бібліотеки.

Ключові слова: безбар'єрне середовище, цифрова безбар'єрність, інклюзивна бібліотека, бібліотека Вінницького педуніверситету

Об'єктивні закони розвитку інформаційного суспільства, тенденція трансформації до європейського освітнього простору створюють виклики традиційним системам генерування, поширення та передачі знань. Важливою складовою сучасного суспільства є доступність інфраструктури, послуг, інформації. Це означає, що всі люди повинні мати рівні можливості для реалізації своїх прав. Завдання усунення бар'єрів особливо актуальне для України, перед якою нині постали безпрецедентні виклики. надають вільний і необмежений доступ до знань, ідей, культури й інформації та відіграють важливу роль у розвитку як суспільства в цілому, так і окремої особистості [3]. Національною стратегією із створення безбар'єрного простору в Україні визначено основні напрями реалізації політики безбар'єрності: фізична, інформаційна, цифрова, суспільна та громадянська, освітня [4]. У наш час глобальної інформатизації стрімко зростає суспільна потреба в доступі до інформації, збільшується кількість її споживачів, змінюються форми й засоби поширення інформації, удосконалюються її технічні можливості, що відповідають міжнародному принципу: «відкритому суспільству – відкриті ресурси». Реалізація прав та можливостей для кожної людини, створення «суспільства для всіх» передбачає рівний доступ до знань та відкриває широкий аспект для розвитку кожного громадянина країни, захист та інтегрування у соціум усіх верств населення, зокрема осіб з особливими потребами, забезпечує створення комфортного інклюзивного простору [5]. Застосовуючи новітні інформаційно-комунікаційні технології, дистанційні форми навчання, опановуючи відповідні уміння і навички, впроваджується відкрита наука та освіта, забезпечується безбар'єрний відкритий доступ до них. Прагнення соціальної справедливості – частина місії бібліотек. Тож можливість усунення системної нерівності в освіті завдяки заохоченню ефективного, інклюзивного та справедливого доступу до якісних академічних ресурсів мотивує бібліотекарів постійно шукати нові шляхи й ініціювати нові проекти [2]. Особливого значення набуває впровадження нових форматів представлення даних, збільшення електронних ресурсів, використання відкритих освітніх ресурсів, створення бібліотечних сервісів для віддалених користувачів. Бібліотечні працівники, як прихильники відкритості знань та інновацій підтримують ініціативу організації безбар'єрного

доступу до інформаційних ресурсів різним категоріям користувачів. Реалізуючи один із напрямів політики безбар'єрності – освітню безбар'єрність, створюються рівні можливості та вільний доступ до освіти, зокрема освіти протягом життя, а також здобуття іншої професії, підвищення кваліфікації та опанування додаткових компетентностей.

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського організовує свою роботу відповідно до чинних нормативно-законодавчих документів у сфері безбар'єрності. Належна увага приділяється питанню інклюзивної освіти, формуванню інклюзивного освітнього середовища, забезпечення дотримання прав осіб з інвалідністю та інших мало мобільних груп в усіх сферах навчального процесу та повного їх включення в соціум, а також створенню безперешкодного доступу для осіб з обмеженими фізичними можливостями на рівні з іншими особами. Інклюзивна освіта, яка передбачає безбар'єрний доступ та рівні можливості для навчання всіх студентів, незалежно від їхніх фізичних, інтелектуальних, соціальних, емоційних чи мовних особливостей, є ключовим елементом сучасної освітньої системи. Поняття «інклюзивне освітнє середовище» трактується як сукупність умов, факторів та об'єктів інфраструктури, що забезпечують набуття особами з особливими потребами соціальності через включення їх до всіх ланок педагогічного процесу, вільне перебування у просторі навчального закладу.

2024 р. створено Центр підтримки студентів Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, метою якого є забезпечення рівного доступу до якісної освіти особам, які цього потребують, шляхом організації освітнього процесу на основі застосування особистісно-орієнтованих методів навчання, з урахуванням індивідуальних особливостей різних категорій здобувачів вищої освіти. Зазначимо, що до категорії осіб з особливими освітніми потребами підпадають не тільки люди з інвалідністю, а й внутрішньо переміщені особи, біженці, та діти, які потребують додаткового та тимчасового захисту, особи, які здобувають спеціалізовану освіту або можуть прискорено опанувати зміст навчальних предметів тощо. Освіта і робота з молоддю є основою у пропагуванні спільних європейських цінностей та враховує досвід Європейського союзу, що реалізовується в університеті програмою Еразмус + модуль Жан Моне, однією із яких є «Соціальна інтеграція дітей з особливими потребами у середовищі різноманіття та інклюзії: європейські підходи».

В університеті створено безбар'єрне середовище, де суспільний простір фізично доступний для кожного учасника освітнього процесу, включаючи людей з обмеженими можливостями: облаштування прилеглої території для комфортного пересування людей з інвалідністю, встановлення пандусів, ліфтів, обладнання сходів спеціальним маркуванням та покриттям, відповідна ширина дверних прорізів та коридорів, відсутність порогів та перепадів висоти підлоги, наявність тактильних табличок-вказівників, спеціальне обладнання санвузлів, облаштування захисних споруд цивільного захисту з метою забезпечення доступності перебування осіб з інвалідністю.

Важливим структурним підрозділом, який бере безпосередню участь у формуванні інклюзивного середовища, є університетська бібліотека. Поліпшення обслуговування студентів з особливими освітніми потребами та створення для них комфортних умов для навчання передбачає, по-перше, створення безбар'єрного середовища, по-друге, наявність інклюзивних ресурсних зон та їх облаштування у відповідності до особливих потреб користувачів. У бібліотеці створені інклюзивні ресурсні зони, облаштовані у відповідності до особливих потреб користувачів бібліотеки: спокійний інтер'єр, спеціальні архітектурні рішення, мобільні комфортні меблі, поліфункціональність приміщення (зонування), комп'ютерне та мультимедійне обладнання, спеціальні дидактичні матеріали, комп'ютерні програми та засоби сприйняття інформації, пристосовані до потреб учнів з різними вадами розвитку тощо [5].

Карантинні обмеження, потім повномасштабна війна змусили бібліотеку відчувати необхідність використовувати дистанційні бібліотечні послуги, впроваджувати відкриті освітні ресурси, електронні підручники для підтримки освітнього процесу та дослідницької діяльності університету. Адже відкриті підручники – це доступність, справедливість, інклюзивність, безбар'єрність і різноманіття в освіті для всіх студентів, особливо для студентів з особливими освітніми потребами. Наразі пріоритетні напрями роботи університетської бібліотеки – формування потужної електронної бібліотеки; впровадження інновацій; створення та

забезпечення вільного та необмеженого доступу до електронних ресурсів. Бібліотека є інформаційною основою, яка містить у собі впорядкований фонд електронних документів, сформованих у відповідних параметрах і програмно-технологічне забезпечення, що дозволяє створювати, опрацьовувати, використовувати та зберігати цей фонд [6, с.250]. Бібліотека долучається до формування інклюзивної компетентності педагогів, здійснює велику інформаційну та бібліотечно-бібліографічну роботу щодо підготовки майбутнього вчителя, який свої знання з інклюзивної освіти використовуватиме у подальшій педагогічній діяльності [5].

Особливістю діяльності сучасної бібліотеки як інституції соціалізації молоді з обмеженими фізичними можливостями є інтеграція цієї категорії користувачів у життя громади, що реалізується через освітню, дозвілєву, творчу, інформаційну та волонтерську діяльність. Виходячи з необхідності поліпшення обслуговування осіб з особливими освітніми потребами та створення для них відповідних умов щодо задоволення їхніх інформаційних потреб, розроблено та здійснено низку перетворень задля якісного їх обслуговування та створення своєї інклюзивної бібліотеки [1]. Обслуговування користувачів з особливими освітніми потребами передбачає дистанційний безбар'єрний доступ до ресурсів бібліотеки. Значну допомогу у популяризації інклюзивного навчання надає сайт бібліотеки, на якому представлені матеріали для людей з особливими потребами: візитка сайту, віртуальна аудіо полиця художніх творів, посилання на корисні сайти.

Реалізуючи основні принципи інклюзивної освіти бібліотека формує інклюзивний простір та створює інклюзивну бібліотеку, як для тих, хто навчається і потребує особливих умов та сприяє формуванню інклюзивної компетентності майбутніх педагогів, фахівців інклюзивної освіти. Вже декілька років поспіль діє інклюзивний проєкт «Бібліотека без меж. Інклюзивна бібліотека» для людей з особливими освітніми потребами (вадами зору), який передбачає подальше формування інклюзивної бібліотеки, забезпечення та вдосконалення інклюзивного простору. Під час воєнного стану бібліотека Вінницького педуніверситету акцентувала увагу на подальше створення безбар'єрного цифрового контенту, забезпечила загальнодоступний віддалений доступ через сайт та інтернет-каталог, продовжила наповнення краєзнавчих інтернет-проєктів, у яких відображаються події сьогодення.

Отже, бібліотеки закладів вищої освіти є важливими ланками щодо доступу суб'єктів освітньої діяльності до відкритих освітніх ресурсів та сприяють підвищенню якості освіти, зокрема її ефективності та інноваційності, відіграють важливу роль у накопиченні та збереженні відкритих електронних ресурсів, забезпечують їх доступність, інклюзивність, безбар'єрність.

Список бібліографічних посилань

1. Білоус В.С. Освітнянська книгозбірня – територія інклюзивного простору. *Бібліотечний форум: історія, теорія і практика*. 2020. №1. С. 17–20.
2. Колесникова Т. Відкриті освітні ресурси та відкриті підручники в контексті укріплення потенціалу лідерства бібліотек ЗВО в доступності знань. *Вісник Книжкової палати*. 2023. №7. С. 3–15. DOI: 10.36273/2076-9555.2023.7(324).3-15.
3. Методичні рекомендації з питань створення безбар'єрного простору в публічній бібліотеці / Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого ; підготувала Н. Розколупа, за заг. ред. О. Сербіна. Київ, 2024. 54 с. URL: <https://profy.nlu.org.ua/file/2024/metod20.03.24.pdf>.
4. Національна стратегія із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 р. : схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.04.2021 р. № 366-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text>
5. Bilous V. S., Brovchak L. S. The role of the library in the formation of inclusive competence of future teachers: relevance, directions, experience. *University Library at a New Stage of Social Communications Development : Conference Proceedings*. 2020. №5. P. 77–85. DOI: 10.15802/unilib/2020_220655.
6. Institutional Repositories as a Global Dissemination Tool of Educational and Scientific Information / N. Lazarenko et al. *Encounters in Theory and History of Education*. 2022. №23. P. 241–258. DOI: 10.24908/encounters.v23i0.15230.